

0   nacistični   politični policiji   in   titoistični   v SFRJ

Piše: Jože Dežman

Strah v kosteh ali Pirjevec in Partizani v policijski državi

Akad.prof.dr. in politikant **Jože Pirjevec** v Partizanih o obveščevalnih, protiobveščevalnih, politično-policijskih operacijah partizanskega gibanja ne piše kaj dosti.

Pirjevec in tovariši imajo precej za povedati čez tiste, ki so preganjali pripadnike partizanskega gibanja in jih ovajali ali predajali okupatorjem. Nekako pa se jim ne zbudi nobena primerjava s politično policijo partizanskega gibanja in potem titoistično. Ali ni zelo podobno, če nekdo ovaja sodržavljane eni ali drugi tajni politični policiji, ki služi represivnemu enopartijskemu režimu?

Naj mu za izhodišče ponudim namig, ki sem ga napisal pred dolgimi desetletji: »Morda bomo lahko potem, ko premagamo najhujše tabuje in predsodke, postavili vprašanje tako, kot se sprašujejo ob vzhodnonemški tajni policijski policiji. Jeseni 1984 je bilo v Nemški demokratični republiki več kot sto tisoč aktivnih špicljev. V štiridesetih letih obstoja države jih je bilo več kot pol milijona. Vsak trideseti državljani NDR je bil vohljač. Vohljanje je bistveno določilo mentaliteto NDR. Pa vendar se je na koncu izkazalo, da so tovrstne tajne službe dinosavri iz preddemokratičnih časov, drage, neučinkovite in zastarele. So škodljive tako notranje- kot zunanjepolitično. Zaradi večnega sprenevedanja je v takem sistemu težko ločiti resnico in laž. In po razpadu režima se je pokazalo, da je nemška politika tudi po padcu Berlinskega zidu ravnala tako kot po letu 1945. Tudi zdaj je dala prednost zaščiti storilcev pred zaščito žrtev.

Da je bil sistem delitve ljudi na tiste, ki vohljajo, in tiste, ki so zasledovani, že med drugo svetovno vojno tako razpreden, da lahko vzhodnonemške ugotovitve brez težav presadimo na slovenska tla, nam priča že nekaj podatkov iz partizanskega okrožja Jesenice (zajema Bled, Bohinj, radovljiško Deželo in Zgornjesavsko dolino). Od okoli 36.000 prebivalcev je poleti 1944 za ozno delalo več kot 500 oseb in tipalka ozne je prišla na manj kot 100 prebivalcev.« Taka množica preganjalcev je seveda potrebovala množico sumljivih. Na različnih seznamih domnevnih in verjetnih nasprotnikov partizanskega gibanja je bilo že med vojno več kot 2.500 oseb. Število sovražnih Drugih je po vojni še naraslo, saj so »iz volilnih seznamov na volitvah v ustavodajno skupščino v novembru 1945 črtali v okraju Radovljica 10 odstotkov volilnih upravičencev.«

V partizanskem gibanju je torej že nastal vzorec policijske države, ki zavlada po v Jugoslaviji po 2. svetovni vojni.

V času najhujšega terorja v letih 1945 – 1950 je bilo po podatkih Srđana Cvetkovića po zaporih in taborišćih v Jugoslaviji blizu pol milijona ljudi ali okoli tri odstotke prebivalstva Jugoslavije. Med njimi je bilo okoli 300.000 pripadnikov različnih slojev družbe in poražencev v državljanski vojni, okoli 100.000 kmetov, ki so se upirali obveznemu odkupu in kolektivizaciji, več kot 55.000 žrtev znotraj partijskih čistk potem, ko Stalin izključi Tita iz Informbiroja. Tisočev in tisočev, npr. kaznovanih z administrativnimi kaznimi, pa v tej statistiki še ni.

Aretirani v Sloveniji 1945 – 1953

	leto aretacije	% prebivalstva	% aretiranih
1945 5.-12.	19749	1,3	20,6
umorjeni 1945	15.000	1,0	15,6
1946.	23741	1,6	24,7
1947.	9182	0,6	9,6
1948.	10568	0,7	11,0
1949.	9997	0,7	10,4
1950.	4197	0,3	4,4
1951.	1403	0,1	1,5
1952.	1258	0,1	1,3
1953.	837	0,1	0,9
skupaj	95932	6,4	100,0

Seznami arestantov v ohranjenih zaporniškkih knjiga za Slovenijo od leta 1945 – 1950 vsebujejo skoraj 80.000 imen. Vzorčna preverjanja nakazujejo, da je bil kaka petina arestantov v arestu dvakrat ali večkrat – torej domnevajmo, da jih bilo več kot 70.000. Med njimi ni ogromne večine teh, ki

so bili umorjeni. Za nekatera območja knjige zapornikov manjkajo.

Najhujše obdobje je bilo leta 1945, ko je umorjenih in aretiranih več kot 30.000 ljudi ali dva odstotka prebivalstva. V letih 1945 in 1945 pa skupaj več kot 50.000 ljudi ali več kot tri odstotke prebivalstva. Več kot dovolj, da je ljudem vbije strah v kosti.

Verjetno slovenskih arestantov in taboriščnikov v prvi petletki slovenskega stalinizma ne bo manj kot 100.000. Božo Benedik mi je na Bledu pripovedoval, da so bili to taki časi, da če se nisi znašel v arestu, si že mislil, da je kaj narobe s tabo.

Samovoljnost oblastnikov je bila izredna. Leta 1949 je bilo v Jugoslaviji kar 47 odstotkov aretacij neupravičenih – tako 51 odstotkov v Bosni in Hercegovini, 40 odstotkov v Srbiji, 39 odstotkov v Sloveniji.

Razmere v titoističnih arestih in taboriščih so bile po pričevanjih tistih, ki so preživeli in nacionalsocialistične in titoistične, v titoističnih slabše.

V zaporu Zabela v Srbiji je v letih 1945-1951 prestajalo kazen 45.261 oseb, več kot naslednjih 50 let skupaj (1952-2001: 41.102 osebi na prestajanju kazni. V celici, kjer je bil v kraljevini Jugoslaviji po en zapornik, jih je bilo zdaj 10-14.

V zaporih so arestante poleg nemogočih bivalnih razmer gnali na prisilno delo, tudi v pogosto grozljivih pogojih. Ni zaman

Zdenko Zavadlav pisal o sužnjeposestniškem gospodarstvu politične policije.

Politično policijska obravnava je ustvarila neznosno število dosjejev. Po padcu Aleksandra Rankovića leta 1966 so večino dosjejev uničili. Slovenska politična policija je obdelovala več kot tretjino delovno aktivnega prebivalstva, kar nas po deležu dosjejev uvršča za Makedonijo in Hrvaško.

Število delovno aktivnih prebivalcev z dosjeji leta 1965*

*Izračuni v tabeli pri Cvetkoviću so različni kot tu objavljeni – očitno je pri njem prišlo do napake pri preračunavanju.

	delovno aktivnih prebivalcev	dosjeji 1965	% del. akt. preb.	dosjeji 1969	% del. akt. preb.
Srbija	3.600.000	692.250	19,2	188.450	5,2
Kosovo	335.000	53.400	15,9	22.000	6,6
Vojvodina	800.000	144.000	18	–	–
Hrvaška	1.954.000	826.965	42,3	102.700	5,3
Slovenija	769.000	270.878	35,2	34.409	4,5
BiH	1.286.000	316.445	24,6	69.140	5,4
Črna Gora	162.000	40.885	25,2	11.673	7,2
Makedonija	554.000	243.374	43,9	35.881	6,5
Jugoslavija	9.460.000	2.754.923	29,1	460.170	4,9

Politično-policijski pritisk v Jugoslaviji so ohranjali do razpada države. Še leta 1977 je knjigovodstvo uporabe posebnih

oblik nadzora dovolj nazorno:

	BiH	Č.gora	Hrv,	Mak.	Slo.	Srb.	Vojv.	Kos.	Feder	skupaj
Prisluško-vanje	453	43	449	449	169	297	203	14	102	2.179
Nadzor telefona	459	54	789	138	321	281	212	18	372	2.644
Nadzor pošte	1.341	430	2.962	730	540	422	314	174	82	6.995
Tajni pregledi	144	87	349	92	162	374	–	7	–	1.215
Tajno sledenje	–	–	–	–	–	–	–	–	400	400
Skupaj	2397	614	4549	1409	1192	1374	729	213	956	13433

Za temi statističnim podatki pa so umorjeni, zlorabljeni, izgubljena tisočletja življenj v zaporih, taboriščih, na prisilnem delu, izgubljene kariere, osebni zlomi, permanentno diskriminiranje, segregiranje, stigmatiziranje ...

Tako v stalinistični kot samoupravni fazi titoizma.

Jože Dežman je slovenski zgodovinar, muzealec in publicist, bil je direktor Muzeja novejšje zgodovine Slovenije, predsednik komisije Vlade republike Slovenije za reševanje vprašanj prikritih grobišč in direktor Arhiva republike Slovenije.